

LUND UNIVERSITY

Brott har lönat sig

Khoshnood, Ardavan M.; Levander, Sten

Published in:
Kvartal

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Khoshnood, A. M., & Levander, S. (2023). Brott har lönat sig. *Kvartal*. <https://kvartal.se/artiklar/brott-har-lonat-sig/>

Total number of authors:
2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Brott har lönat sig

Vapen som tagits i beslag i Malmö häromåret. Foto: Björn Lindgren/TT

För många unga pojkar på glid lönar sig brott, skriver forskarna Ardavan Khoshnood och Sten Levander. Men med extremt tidiga insatser kan vi sannolikt bromsa gängbrottsligheten.

AV ARDAVAN KHOSHNOOD OCH STEN LEVANDER | 13 JUNI 2023
EVENTUELLA ÅSIKTER OCH SLUTSATSER I TEXTEN ÄR SKRIBENTENS EGNA.

NYHETSBRÉV LÄSTID 5 MIN SKÄRMLÄSARVÄNLIG

Skjutningarna har **ökat kraftigt** i Sverige. Frekvensen av dödliga gängskjutningar i Sverige var förra året 15 gånger högre än i våra grannländer. Socialt sett finns inga skillnader som kan förklara detta. Vi måste därför fokusera på faktorer där Sverige "står ut" med avseende på möjliga orsaker till kriminalitet.

Vi har ett **uniktt rättssystem**, en mycket **passiv hantering** av unga lagöverträdare och mycket **hög invandring**.

VISA MINDRE

Sedan drygt 200 år vet vi att sex procent av ynglingarna står för hälften av alla brott som begås av en årskull. Är de annorlunda och i så fall hur? Det svenska svaret har varit: de är socialt missgynnade – och problemet löses om detta upphör. Det kom dock nyligen en rapport från **Brottsförebyggande rådet** som torpederade denna tes. I denna hänvisar man till hundratals studier som visar att fattigdom och orättvisa livsvillkor i stort sett saknar förklaringsvärde för individuell kriminalitet.

Så det är dags för en omstart. Som bör fokusera på individperspektivet och verkliga orsaker till att brott begås.

Kön och genetik kan förklara

Manligt kön och ett antal genetiska faktorer är starkt kopplade till framtida kriminalitet – de manifesterar sig som psykiatriska diagnoser och/eller individegenskaper. Förklaringsvärdet för individens kriminalitet är högt. Genetik slår nämligen åt bägge hållen. Föräldrarnas genetik reducerar deras föräldraförmåga och deras värde i samhället; de blir fattiga och tvingas leva i problemfyllda bostadsområden (*downward drift*).

Detta medför samspelseffekter – ett barn som behöver föräldrar med särskilt god föräldraförmåga får sådana med svag förmåga, som dessutom exponeras för en rad negativa omgivningsfaktorer i sitt boende och sin vardag; så kommer sociala faktorer in i orsaksmekanismerna. Under det första levnadsåret exponeras dessa sårbara barn för försummelser och tillkommer ytterligare negativa livshändelser som deformerar hjärnans system för stresshantering, känsloliv och **social förmåga**. Under småbarnsåren tillkommer ofta ytterligare negativa seenden som för många resulterar i posttraumatisk stress (PTSD). Denna diagnos 13-faldigar våldsbrottsfrekvensen jämfört med "friska" ungdomar.

En allierad kan bli fiende på några sekunder om det egna reviret hotas och den grandiosa självkänslan ifrågasätts.

Andra barnpsykiatriska diagnoser som starkt riskerar att öka kriminaliteten är trotsyndrom, adhd och autismspektrumstörning. Alla dessa kan diagnosticeras vid 4-årskontrollen. Utan behandling utvecklar många missbruk i tidig pubertet och blir därmed ännu mer brottsbenägna. Kombinationen trotsyndrom och adhd är vanlig och kompliceras i 25 procent av fallen av psykopatiska drag. En grov uppskattning av riskökningen för våldsbrott för en av dessa diagnoser jämfört med "diagnosfria" är minst femfaldig och upp till 50-faldig för psykopati-gruppen.

Vill man undvika diagnoser finns två psykologiska särdrag: svag självreglering och dåligt utvecklade **moralfunktioner**, båda mycket vanliga i kriminella ungdomsgrupper.

Allt detta är behandlingsbart om man startar tidigt.

Vem blir kriminell?

Vilka blir gängledare? En liten subgrupp pojkar, ofta med trotsyndrom, uppförandestörning och/eller psykopati. De gillar omväxling, spänning och starka upplevelser och söker sig till sådana miljöer och situationer. De saknar dock den självbestraffningsmekanism som vi kallar samvete; det finns inga "moraliska kostnader" när de skadar någon.

De anser sig vuxna vid 12 års ålder. Självbilden är grandios och de lever "här och nu". De väljer handlingsalternativ via frågan "What's in it for me?". De har inte mycket äkta känslor, det **mesta är skådespel**. Upplevelsen av andra människor är torftig – och täcks av tre kategorier: Allierad, Fiende eller Nyttig idiot. En allierad kan bli fiende på några sekunder om det egna reviret hotas och den grandiosa självkänslan ifrågasätts.

Självklart är det sådana ynglingar som blir framgångsrika gängkriminella. Via inlärningsmekanismer konstaterar de att brott lönar sig i 39 fall av 40, dessutom händer inte mycket när man "åker dit". De välbegåvade ser affärsmöjligheter och går in i befintliga väl organiserade nätverk. "Survival of the fittest" fungerar; mekanismen sorterar fram toppledare såväl som pundare. De ekonomiska incitamenten är enorma, och äldre gäng etablerar brygger till myndigheter och till det vanliga näringslivet, precis som i **förbudstidens Chicago** på 1920-talet.

Vid fyra års ålder kan man identifiera barnpsykiatriska riskgrupper...

Hur förklarar detta den unika svenska gängbrottsligheten? Sverige har sedan 1965 en helt unik behandlingsinriktad och deterministisk straffrätt. Vi hade sedan 1924 byggt upp ett behandlingsinriktat system för "pojkar på glid", i vilket ingick ansvarsbefrielse. 1968-generationen lade ner behandlingen, men **behöll ansvarsfriheten**.

Så brott lönar sig, särskilt om verksamheten är välorganiserad. Det blev den tidigt 1990-tal, och det kan vi inte hantera. Inte heller har vi kunnat upprätthålla regelstyrning och konsekvenstänkande på individnivå – därför att reglerna är olika i de parallellsambällen som uppstått genom en misslyckad integrationspolitik.

Tidigt förebyggande viktigt

Ur denna beskrivning är det enkelt att destillera fram ett åtgärds paket som borde fungera. Vi måste utveckla ett socialtjänstbaserat förebyggande paket som identifierar pojkar i problemmiljöer från graviditet till 4-årskontrollen. Vid fyra års ålder kan man identifiera barnpsykiatriska riskgrupper – för dessa bör man utforma individspecifika multiprofessionella åtgärder. Barnpsykiatrin blir med detta en viktig aktör. Två år senare blir skolan en tredje viktig aktör.

Detta individcentrerade arbete ska koordineras med åtgärder inom ramen för "Lokalt brottsförebyggande arbete", väl beskrivet i en **rapport** av kriminologerna **Per-Olof Wikström** och **Marie Torstensson** från 1997, som tyvärr hamnade i papperskorgen.

Vid puberteten upphör familjen att vara huvudkanal för det brottsförebyggande arbetet. Pojkar i riskzonen som inte fått eller tagit till sig tidigare insatser brottsdebuterar. Därmed blir polisen jämte skolan den fjärde viktiga aktören i det brottsförebyggande arbetet. Psykiatrin försvagas som aktör – det finns ingen sådan behandling som fungerar.

Från 18-årsåldern kan vi identifiera blivande kroniskt kriminella. För dessa är inkapacitering i regel den viktigaste åtgärden. Brottsligheten i den aktuella gruppen är då så dyr, omfattande och samhällsskadlig att det är motiverat.

Dit är vi redan på väg. Det andra återstår att göra.

Redan prenumerant?

**Du har läst en oläst artikel från
Kvartal**

**Prenumerera för att få ta del av alla texter och
poddar från Sveriges vassaste mediehus.**

Bli prenumerant idag

Ardavan Khoshnood är docent i akutsjukvård vid Lunds universitet samt kriminolog och statsvetare.

Sten Levander är professor emeritus vid kriminologiska institutionen vid Malmö universitet.